

„A hely és az idő körülölelése”

SZABÓ RÓBERT CSABA ÉS KOVÁCS FLÓRA LEVÉLBESZÉLGETÉSE

Kovács Flóra: 2012-ben megjelent Fekete Dacia című könyved (Budapest, Libri Kiadó, 2012.) kapcsán beszélgetünk. E köteted összevetve az előzőkkel, kiemelten a Kuttyák birodalmával (Csíkszereda, Bookart, 2009.) és a Temetés este tízkorral (Csíkszereda, Bookart, 2011.) mutat az előbbiekkal hasonló jegyeket, így például a mítoszképzés, akár a helyi mítoszok képzésének játékát is: itt gondolok egy közösség mítoszalkotásaira. Mennyiben fontosak számodra a mítoszok?

Szabó Róbert Csaba: A mítosz mindig rítusok révén valósul meg, vagyis örök ismétlődés, hadd ne mondjam, visszatérés által képződik. Az irodalomban, az írásban a rítus anyaga a nyelv, a nyelvet kell gyúrni, a nyelvet kell megtalálni újra és újra, ami körülveszi, körülölelheti a helyet és az időt. Azt a teret és időt, amiben az ember állandónak érzi magát, legalábbis a származását, az eredetét tekintve. Származni ugyan egy szilágysági faluból származom, amin én csodálkozom a legjobban, hiszen ha otthoniakkal találkozom nagy ritkán, mélyen megdöbbenek a köztünk lévő elképesztő különbségeken. Hogy is származhatnék én onnan, mit is kívánnak kiolvasni a szövegeimből a származásomra vonatkozóan, milyen helyi mítoszokat keresnek, amikor én ennyire más vagyok, mint az ott élők mindegyike, kérdezem gyakran. Nincs más hátra, mint hogy ezt a köztünk lévő szakadékot kell a Helynek tartanom, egy szakadékot írok meg újra és újra, amit aztán a találgatások (ez a személy kicsoda, ez hol játszódhat, ezek a szavak honnan erednek stb.) fednek be, tesznek láthatatlanná, mímelik el a mindenki által levezethető, földrajzilag is behatárolható helyet. Melyik közösségről van szó tehát? Amelyiktől annyira különböznék? Lehetséges, hogy minden a nyelvnek köszönhető, és így ragadható meg a mítoszképzés is, ami által újra közénk tartozónak akarom tudni magam.

K. F.: A mítoszokhoz való vonzódásod részének vélhetők az olyan mítoszátlírások, mint amilyen az Istenház-novellában (Kuttyák birodalma)?

Sz. R. Cs.: Az Istenház alapját egy otthon hallott haláleset képezte, egy fiatalasszonyt megrázott a zárlatos mosógép. Ám az sem bizonyos, hogy az a fiatalasszony tényleg meghalt, lehet, hogy túlélte, bennem csak azok a régi, ezerszer megtákolat mosógépek képe élt, amilyen nekünk is volt a nyolcvanas években, és amit tényleg halálos veszedelem volt elindítani, megállítani pedig úgy kellett, hogy áramtalanítottuk a házat. Erre az alapra rakódott rá néhány ismeret, ismerhető motívum, az Ágnes asszony története, a Kőműves Kelemen-történet, illetve egy szintén általam hallott ács és kőműves foglalkozású, nőcsábász férfi története. Kissé zavarosnak is hathat ez a novella, mindenképp túlterheltnék, tömörsége okán. De akkoriban az ilyen tömörré írt dolgokat szerettem. A mondatai, a nyelve miatt szeretem ma is, például ezért: „Halló, suttogta bele a kagylóba Kóriczné, és félrehúzta a firhangot, mert szemben vele, a vonal másik végén Fodor Péter állt.” Vagy a váltásai miatt, amelyek végső soron a rítus részei, az utolsó bekezdés például a teljes történetet összefoglalja, rítusszerűen elismétli. Ha valóban vonzódok a mítoszokhoz, akkor ebben lehetne megragadni a vonzalom lényegét.

K. F.: A novelláid a hely mítoszátlírását is megjelenítik, illetve a ki/elmozdulást vagy éppen a mozgás elutasítását. Gondolhatunk olyan szövegekre, mint a Temetés este tízkor (Temetés este

tízkor) vagy a Sűrű bozót nő be mindent (Kutyák birodalma) című szövegek. E kérdéstől nem áll messze a keresés sem, amely izgalmas írásokban lelhető fel, így a Töredékek álmoskönyvhözben (Kutyák birodalma) vagy a Ruba Mihály ajándékában (Fekete Dacia). A hely kérdésköre mennyiben foglalkoztat tudatosan?

Sz. R. Cs.: Sokáig nem mertem konkrétan megnevezni a helyet, ahol a történeteim játszódnak, olyan értelemben, hogy akkor ez most Bukarest, vagy netalán Erdély. Ezzel mai napig is gondban vagyok, túlságosan közelinek érzem, nem megragadhatónak, közönségesnek, amiről nem lehet írni. Ezért a novelláim zöme lebegő, meseszerű lett, ami ugyan varázslatos lehet, de például realista nehezen. Engem pedig a realizmus érdekel a leginkább, ezt mindig is tudtam. Máig probléma számomra, hogy hogyan írhatok például a Hargitáról, ami ugye lassan egy irodalmi közhely. Miféle eltávolításokra van szükségem, milyen kliséket kell kikerülni, és a kikerülés után mi marad, amiből gazdálkodni lehetne. A rémtörténetek egyrészt erre voltak jók, mert a műfaj kellékei segítettek feloldani ezt a dilemmát, kíméletlenül magukba tudták fogadni a helyneveket. Ezzel persze újabb kérdések merültek föl, például hogyan nézett ki pontosan a Magyar utca Szászrégenben a század elején. És ez egy újabb feladat, amit jó volt, izgalmas volt megoldani.

K. F.: Valamiféle nehézséget eredményezett számodra, hogy az új kötetednél, a Fekete Daciánál a címhez került mintegy definícióként: Erdélyi rémtörténetek?

Sz. R. Cs.: Az Erdélyi rémtörténetek definíció számomra nem zavaró, sem marketing, sem szövegpoétika szinten. Pontosan azt a szembenézést jelenti számomra, amiről az imént is beszéltem. És mindenképp fontos, hogy a címmel kiegészülve jelenti azt, amit jelent, ha más címet adtam volna a könyvnek, nem biztos, hogy működne, így, a Fekete Daciával, tökéletes.

K. F.: A novelláidban vissza-visszatér az emlékezés kérdése, illetve számomra úgy tűnik, hogy foglalkoztat az előző korszak Romániája. Mennyiben látom ezt jól?

Sz. R. Cs.: Beszélgettünk Láng Zsolt kollégámmal a szerkesztőségben arról, hogy meg lehet-e írni, lehet-e írni a romániai diktatúráról, illetve mi a kulcsa az egésznek. Hogy annyira pitiáner alakok a szereplői az egész rezsimnek, annyira egyforma minden szereplő, hogy nincs lehetőség az ütköztetésre, hogy igazából nem létezhet konfliktus, hogy a feladat – ugyan nem lehetetlen – de rendkívül nehéz. Arra jutottunk, hogy (megint csak) a nyelvet kell megtalálni hozzá. Az én módszeremet talán leginkább a *Temetés este tízkor* című novellámban lehet megragadni, és éppen az emlékezés a kulcsa az egésznek. Azt gondolom, az emlékezés az egyetlen, ami a maga pontatlanságaival képes igazán pontosan elbeszélni (nem megmondani, leszögezni, felidézni, hanem elbeszélni) a múltat. A pontatlanságok árulkodnak a leginkább a dolgok lényegéről, ehhez azonban kontraszt kell, ellenpont, például három barát közös múltja, a másképp emlékezés, ahhoz meg a jelen, a több év távlat, amiből elindulhat az emlékezés. Mintha csak hazafelé indulnánk.

K. F.: Ha már emlékezés, akkor nem feledkezhetünk el a Fekete Dáciában található képekről. Egy részük a Fortepanról (www.fortepan.hu) származik. Mintegy lenyomatként és továbbírásható anyagként működnek ezek számodra?

Sz. R. Cs.: A Fortepanról származó képek szigorúan illusztrációk, vagyis utóbb kerültek be a könyvbe, viszont az általam gyűjtött anyag minden esetben kiindulópontként szolgált. A lég-hajós képeslap például. Igen, lenyomat és továbbírásható anyag, ihlet és bizonyosság azután, a valóság ígérete.

K. F.: *Nemcsak a képek kapcsán, hanem az Emléklül Annuskának (Fekete Dacia) eseténél is hangsúlyozod, hogy szeretsz már meglévő forrásokból kiindulni. Ezt az egész írástechnikára érted?*

Sz. R. Cs.: Az *Emléklül Annuskának* című novellát egy ócskapiacon vásárolt emlékesfüzet ihlette. Jó az, ha van valami kiindulópont, de hát az bármi lehet. Egy utcán hallott mondat is elég. Inkább az az érdekes, ahogy a források, a kiindulópont fontossága az évek során alakult. Az első könyvemnél (*Az egész Antarktisz kontinens*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2006.) alig is számított, később egyre inkább, mára meg eléggé elképzelhetetlen lenne, hogy ne keresgéljek valami adat után, vagy az írást megelőzően, vagy közben, esetleg utána, mely adat vagy adatok aztán jelentősen befolyásolhatják az előzetes elképzeléseimet. Ha jó irányba befolyásolják, akkor megtartom a kész vagy készülő anyagot, ha nem, akkor kidobom.

K. F.: *Az észrevehető, hogy akár egy-egy szöveged továbbírását is kedveled, ez látható a Stein József és testvéreinél is (Fekete Dacia). Ez olyan részleteknél hangsúlyos nálad, amelyeknél tudod, hogy még foglalkoztatni fog akár más összefüggésben is?*

Sz. R. Cs.: Nemcsak a Stein József esetében, hanem mind az összes kötetemben találni példát a továbbírásra, amit én nem is annyira továbbírásnak, hanem átjárásoknak nevezek. Arról nem is beszélve, hogy a Stein József maga is egy Frankenstein-átirat. Néhol átírok, néhol továbbbírok, szereplőket és helyzeteket viszek át. Motívumokat, például a felhő alakú foltot. A lényeg, hogy legyen valamiféle, a szövegek szintjén felfejthető kapcsolat a könyveim között, anélkül, hogy különösebben terhelném ezáltal a köteteket. A Stein Józsefet kivételesen azért írtam meg újra, mert azt éreztem, nem hoztam ki a maximumot az első változatban. És még mindig így érzem, úgyhogy könnyen lehet folytatása a történetnek. És még mindig a *Temetés este tízkor* című kötetben közölt változatot tekintem a kiindulópontnak.

K. F.: *A filmes és forgatókönyvszerű megoldások foglalkoztatnak? Az utolsó kötetben érezhető ilyen hatás. Persze, ez lehetséges a műfaj sajátossága miatt. Egy interjúban (Rémtörténeteket mesélnek egy Fekete Daciáról, Hvg, Nagy Dániel) nyilatkoztál is arról, hogy sok filmet néztél e kötet szövegeinek írásakor.*

Sz. R. Cs.: Horrorfilmeket néztem, bele akartam rázódni a műfajba. Elképesztően jó alkotások születtek a műfajban, a *Psycho* vagy a *Ragyogás* zseniális, utánozhatatlan. De Dario Argento *Profondo rosso*ja, vagy *Az ördögűző* szintén levett a lábamról. Volt, amit újránéztem, volt, amivel akkor találkoztam először, és nagyon élveztem azt a szédületet, ami mesterművek tömény fogyasztása után árad szét az emberben.

K. F.: *Általában a képesség mennyiben fontos számodra?*

Sz. R. Cs.: Mindig a kép van meg először bennem, amivel rögtön egy időben születik meg a képzet elbeszélő mondat. Szeretek tehát képszerűen gondolkodni, illetve hát nem is tudok másként. Ennek az a tétje, hogy a kezdeti állóképzet hogyan lehet bemozdítani, mozgóképpé tenni. A rémtörténet műfaja hasznomra volt, megint csak azt kell mondanom, hiszen az elbeszélés rengeteg képszerű megoldást vett fel, a történetalakítás kikényszerítette a képszerű látásmódot.

K. F.: *Egy-egy szövegnél felsejlik a néprajzos „oldalad” is. Egy-egy novellád írásánál megérezed e tudományterület segítségét, esetleg számodra ez nem határozható meg ily mértékben?*

Sz. R. Cs.: Nyilvánvalóan hat, és nem is bánom. Készítettem néhány életinterjút terepgyakorlatként, még Moldvában is jártam a csángók között vallásos népi narratívákat gyűjteni, azonkívül volt egy remek tanárunk, Keszeg Vilmos, akinek a történetekhez és az emberekhez való alázata, nyitottsága, továbbá az anyaggal való bánása még ma is sokat segít.

K. F.: *A novellisták közül kit tekintesz a leginkább meghatározó szerzőnek a magad számára?*

Sz. R. Cs.: Ez mindig változik, szeretek szerelmes lenni abba, akit éppen olvasok. Tíz évvel ezelőtt Cortázar volt a meghatározó, ma már nem is olvasom, az amerikaiak most jobban érdekelnek, nem kizárólag novellisták, Faulkner életműve, Cormac McCarthy regényei, és Carver, továbbá a franciáktól Houellebecq, itthonról Nádas, Kornis és Bodor. De a Sárközy Bence szerkesztette *Düledék palota* is egyik nagy kedvencem, igazi kézikönyv, amit nagyon gyakran, szinte naponta felütök, vagy legalábbis szívesen gondolok rá bármikor.

K. F.: *Van, akinek a véleményét rendszeresen megkérded a szövegeid kapcsán?*

Sz. R. Cs.: Nincs ilyen személy, inkább az írás problémáiról szeretek beszélgetni általában, nálam tapasztaltabb kollégákkal, és nagy-nagy szerencsémre van belőlük néhány a közvetlen környezetemben. Láng Zsolttól, Vida Gábortól sokat tanultam. Aminthogy Kornis Mihálytól is, ha nagy ritkán találkozhatunk.

K. F.: *A szövegeid olvasása közben a befogadónak, legalábbis nekem olyan érzésem támad, hogy rendkívül könnyedén írsz. Ténylegesen könnyedén írsz vagy ez „álca”?*

Sz. R. Cs.: Hogy könnyedén írok-e? Manapság illetlenségnek számít hosszú mondatot írni, a „kritikusok” tiltakoznak, panaszkodnak, hogy belefúlnak a szövevényes szerkezetekbe, pedig igazán őrjítően, szédítően hosszú mondatokban lehet írni. És azt hiszem, könnyedén is. Természetesen némi körütekintéssel, mértékkel, aránnyal. Ugyanakkor az olvasó és az író könnyedsége két különböző dolog. Attól én mint író szenvedhetek írás közben, hogy az olvasó könnyeden olvasson. És nem utolsósorban kell hozzá az olvasó edzettsége, felkészültsége is. Ha mindez adott, akkor lehet élvezni a ritmust, a töréseket, a váltásokat.